

Byla C-745/19**Prašymo priimti prejudicinį sprendimą santrauka pagal Teisingumo Teismo procedūros reglamento 98 straipsnio 1 dalį****Gavimo data:**

2019 m. spalio 10 d.

Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas:

Sofiyski rayonen sad (Bulgarija)

Sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą priėmimo data:

2019 m. rugsėjo 25 d.

Ieškovai:

PH

OI

Atsakovas:

„Eurobank Bulgaria“ AD

Pagrindinės bylos dalykas

Ieškinys dėl paskolos sutartyje nustatytų kintamųjų palūkanų, kurias sumokėjo du vartotojai ir kurios, jų teigimu, buvo apskaičiuotos taikant nesąžiningą metodą, grąžinimo, o nepatenkinus šio reikalavimo – dėl dalies šių palūkanų grąžinimo.

Prašymo priimti prejudicinį sprendimą dalykas ir teisinis pagrindas

Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalies aiškinimas atsižvelgiant į tariamai nesąžiningų sutarties su vartotoju sąlygų netaikymo pasekmes jos dalims, kurioms tariamas nesąžiningumas neturi tiesioginės įtakos.

Prejudiciniai klausimai

1. Jei paaiškėja, kad verslininko ir vartotojo sudarytos paskolos sutarties sąlyga, pagal kurią numatytas vienašališkas palūkanų normos keitimas, yra

nesąžininga, ar nacionalinis teismas gali daryti prielaidą, kad sutartyje yra įtvirtintas (nepaisant priešingo susitarimo pradinėje sutartyje) toks mokėtinų palūkanų dydis, koks buvo nustatytas paskolos išmokėjimo momentu?

2. Jei į pirmąjį klausimą būtų atsakyta neigiamai: ar, esant nesąžiningai sutarties sąlygai, pagal kurią sutartyje numatytų kintamųjų palūkanų norma apskaičiuojama taikant nesąžiningą metodą, nacionalinis teismas apskritai gali priteisti palūkanas?

3. Kokią įtaką atsakymui į pirmuosius du klausimus turi aplinkybė, kad vykstant paskolos grąžinimui vartotojas sutiko, kad būtų taikomas palūkanų normos nustatymo metodas, kuriame nesąžiningų sąlygų nėra?

Nurodomos Europos Sąjungos teisės nuostatos ir jurisprudencija

1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL L 95, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288) 6 straipsnio 1 dalis.

2012 m. birželio 14 d. Teisingumo Teismo Sprendimas *Banco Español de Crédito* (C-618/10, ECLI:EU:C:2012:349, 65 punktas).

2013 m. gegužės 30 d. Teisingumo Teismo Sprendimas *Asbeek Brusse ir de Man Garabito* (C-488/11, EU:C:2013:341).

Nurodomos nacionalinės teisės nuostatos

Zakon za zadazheniata i dogovorite (Istatymas dėl prievolių ir sutarčių, toliau – ZZD).

ZZD 26 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad atskirų dalių negaliojimas nereiškia, kad negalioja visa sutartis, jeigu pagal įstatymą šios dalys pakeičiamos privalomomis įstatymo nuostatomis arba jeigu galima daryti prielaidą, kad teisinis sandoris būtų įvykęs ir be jo negaliojančių dalių.

ZZD 365 straipsnyje nustatyta, kad kilusį ginčą šalys užbaigia taikos sutartimi arba jo išvengia, suradamos kompromisą; pagal ZZD 366 straipsnį bet koks susitarimas dėl draudžiamos sutarties yra negaliojantis, net jei šalys susitarė dėl jos negaliojimo.

Zakon za zashtita na potrebitelite (Vartotojų apsaugos įstatymas, toliau – ZZP, galioja nuo 2006 m. gegužės 10 d.)

146 straipsnis. 1. Nesąžiningos sutarčių sąlygos yra negaliojančios, nebent dėl jų buvo derėtasi atskirai.

3. Aplinkybė, kad dėl kai kurių sąlygų buvo derėtasi atskirai, netrukdo taikyti šio skyriaus likusiai sutarties daliai.

5. Tai, kad sutartyje su vartotoju yra nesąžiningų sąlygų, nereiškia, kad sutartis yra negaliojanti, jeigu ji gali būti taikoma ir be šių sąlygų.

147 straipsnis. 1. Vartotojams siūlomų sutarčių sąlygos turi būti suformuluotos aiškiai ir tiksliai.

2. Atsiradus abejonių dėl tam tikros sąlygos reikšmės, ji aiškinama vartotojo naudai.

Zakon za potrebitelskiya kredit (Vartojamųjų paskolų įstatymas, toliau – ZPK, galioja nuo 2010 m. gegužės 1 d.)

Šiame įstatyme įtvirtinti tam tikri reikalavimai, taikomi vartojamųjų paskolų sutarčių galiojimui, nuo 2014 m. liepos – ir metodui, kurį kreditorius taiko apskaičiuodamas orientacinę palūkanų normą. Tačiau pagal šio įstatymo Pereinamojo laikotarpio ir baigiamųjų nuostatų 5 straipsnį jo nuostatos netaikomos vartojamųjų paskolų sutartims, kurios buvo sudarytos prieš jam įsigaliojant.

Grazhdanski protsesualen kodeks (Civilinio proceso kodeksas, toliau – GPK)

GPK 280 straipsnyje nustatyta, kad apeliacine tvarka priimti sprendimai, prieštaraujantys *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas, toliau – VKS) sprendimams dėl išaiškinimo arba Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimams, kasacine tvarka skundžiami VKS. Sprendimą byloje VKS paprastai priima pats; žemesnės instancijos teismui ją nagrinėti iš naujo jis grąžina tik tuo atveju, jei būtina imtis procesinių veiksmų. Grąžinimo nagrinėti iš naujo atveju procesas prasideda nuo neteisėto veiksmo, dėl kurio sprendimas buvo panaikintas. Teismui, kuriam byla buvo grąžinta nagrinėti iš naujo, VKS nurodymai dėl įstatymų taikymo ir aiškinimo yra privalomi.

Sprendime Nr. 92/9.9.2019 VKS pripažino, kad iš ZZP 146 straipsnio 1 dalies išplaukiantis banko paskolos sutartyje įtvirtinto susitarimo, pagal kurį kreditą suteikiančiam bankui leidžiama vienašališkai pakeisti paskolos palūkanų normą pasikeitus vidinei bazinei palūkanų normai, negaliojimas nereiškia, kad yra negaliojantis ir toje pačioje sąlygoje įtvirtintas susitarimas dėl pagal sutartį mokamų palūkanų, kurias sudaro sutarties pasirašymo dieną tiksliai (procentiniu) skaičiumi išreikštos banko vidinės bazinės palūkanų normos ir sutartyje numatytos palūkanų maržos suma.

Sprendime Nr. 198/18.1.2019 (panašiomis faktinėmis aplinkybėmis, kai vienoje iš paskolos sutarties sąlygų buvo nustatyta kintamoji palūkanų norma, kurią sudaro dvi sudedamosios dalys – fiksuotoji ir kintamoji: kintamoji buvo nustatoma pagal vidines banko taisykles, o fiksuotoji, išreikšta konkrečiu skaičiumi, buvo nustatoma sutarties sudarymo dieną) VKS taip pat nusprendė, kad negalima

vienašališkai keisti palūkanų normos bankui pareikalavus. Tiesa, šiuo atveju VKS grąžino bylą nagrinėti iš naujo apeliaciniam teismui (antroji teisminė instancija), nurodydamas, kad nagrinėjant bylą iš naujo būtina nustatyti pagal sutartį mokėtinų įmokų dydį, taikant fiksuotą, atitinkamoje sutarties sąlygoje nurodytą, skaičiumi išreikštą palūkanų normą.

Bylos aplinkybių ir proceso santrauka

- 1 2007 m. spalio 16 d. ieškovai su atsakovu sudarė sutartį dėl 45 000 EUR dydžio paskolos namo statybai; paskola turėjo būti išmokėta dviem etapais, o grąžinta sumokant 252 vienodas mėnesines įmokas.
- 2 Pagal sutartį ieškovai turėjo mokėti metines palūkanas – 0,15 % mažesnes nei atsakovo tokio pobūdžio paskoloms taikoma vadinamoji bazinė palūkanų norma. Sutarties sudarymo dieną bazinė palūkanų norma buvo 6,35 %. Sutartyje buvo aiškiai nustatyta, kad derėtis dėl banko bazinės palūkanų normos neleidžiama, o jos pakeitimai įsigalioja nedelsiant ir yra šalims privalomi.
- 3 Banko vidaus taisyklėse numatyta, kad bazinę palūkanų normą nustato specialus skyrius – Aktyvų ir pasyvų valdymo komitetas. Vidaus taisyklėse konkreti bazinės palūkanų normos apskaičiavimo formulė nepateikta, jose tik nurodomi veiksniai, bet nenurodomas kiekvieno iš jų svorinis koeficientas.
- 4 2008 m. gegužės 24 d., 2008 m. liepos 24 d., 2008 m. spalio 16 d., 2011 m. birželio 24 d. ir 2012 m. spalio 24 d. Aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto sprendimais ieškovams suteiktos paskolos palūkanų norma buvo keičiama ir siekė 6,55 %, 7,05 %, 7,8 %, 8,05 % ir 7,8 %. Nuo 2012 m. ieškovai kai kurias įmokas mokėjo vėluodami.
- 5 2014 m. gruodžio 1 d. šalys sudarė papildomą susitarimą dėl paskolos sutarties keitimo. Jame buvo konstatuotas banko apskaičiuotas dar nesumokėtos sumos dydis ir numatyta, kad nuo šiol palūkanų norma bus skaičiuojama kaip orientacinės palūkanų normos, t. y. 6 mėnesių EURIBOR, ir fiksuoto dydžio maržos suma. Atitinkamos sąlygos buvo nustatytos ir dviejuose vėlesniuose 2015 m. gegužės 26 d. ir 2017 m. vasario 24 d. susitarimuose.

Pagrindiniai šalių argumentai pagrindinėje byloje

- 6 Ieškovai reikalauja grąžinti jiems palūkanas, sumokėtas 2012 m. gegužės 2 d. – 2014 m. gruodžio 2 d. laikotarpiu, kurias jie laiko sumokėtomis be pagrindo, nes jos buvo nustatytos remiantis nesąžiningomis sąlygomis.
- 7 Ieškovai mano, kad jiems turi būti grąžintos visos nurodytu laikotarpiu jų už paskolą sumokėtos palūkanos. Grįsdami savo reikalavimą jie teigia, kad banko taikytas palūkanų normos nustatymo metodas buvo nesąžiningas. Todėl, jų

manymu, visa sutartines palūkanas reglamentuojanti sąlyga yra negaliojanti, o palūkanų už paskolą mokėti nereikia.

- 8 Jei šiam teiginiui nebūtų pritarta, jie reikalauja grąžinti sumą, apskaičiuotą taikant pradinę sutartyje nurodytą jų paskolos palūkanų normą. Šiuo atžvilgiu jie remiasi Bulgarijos jurisprudencijoje vyraujančia nuomone, kad tuo atveju, kai kintamųjų palūkanų nustatymo būdas sutartyje buvo sutartas neteisėtai, bet sutartyje aiškiai nurodytas konkrečiu skaičiumi išreikštas palūkanų dydis paskolos išmokėjimo momentu, ši sutartyje kaip skaičius nurodyta palūkanų norma turi būti taikoma taip, tarsi ji būtų nustatyta visam sutarties galiojimo laikotarpiui.
- 9 Atsakovas tvirtina, kad dėl sąlygų buvo derėtasi atskirai (klausimas, sprendimą dėl kurio pagrindinėje byloje turės priimti nacionalinis teismas). Jei šiam teiginiui nebūtų pritarta, atsakovas teigia, kad jos nėra nesąžiningos.

Prašymo priimti prejudicinį sprendimą motyvų santrauka

- 10 Nagrinėjamoje byloje palūkanų normos keitimą reglamentuojanti sąlyga gali būti nesąžininga jos keitimo sąlygų atžvilgiu, tačiau palūkanų normos dydžio nustatymo sutarties sudarymo dieną atžvilgiu ji nelaikytina nesąžininga. Jeigu prašymą priimti prejudicinį sprendimą teikiantis teismas, vadovaudamasis jurisprudencijoje vyraujančia nuomone, nustatytą fiksuotą paskolos sutarties palūkanų normą, jis pakeistų šalių, kurios aiškiai sutarė taikyti kintamąsias palūkanas, valią. Šalių valios pakeitimas kažkuo kitu *per se* galima būtų interpretuoti kaip vartotojo interesų pažeidimą.
- 11 Nagrinėjamu atveju yra dviejų pripažintų Sąjungos teisės principų konfliktas. Viena vertus, teismas, remdamasis Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalimi, privalo išsaugoti tas sutarties dalis, kurioms nesąžiningos sąlygos neturi įtakos. Ši taisyklė užtikrina šalių sutarties laisvę. Kita vertus, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimuose *Banco Espanol de Crédito* (C-618/10) ir *Asbeek Brusse ir de Man Garabito* (C-488/11) reikalaujama, kad formalią pusiausvyrą tarp šalių pareigų nacionalinis teismas pakeistų veiksminga pusiausvyrą, atleisdamas vartotoją nuo jo interesus pažeidžiančių sąlygų.
- 12 Reikia patikslinti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudenciją, susijusią su paskolos sutartimis, kuriose nustatyta kintamoji palūkanų norma. Problemų atsiranda, kai palūkanų normą sudaro dvi sudedamosios dalys – fiksuotoji ir kintamoji, ir kai kintamoji dalis yra ne visuotinai taikomas biržos indeksas, o yra nustatoma paskolos davėjo, kuris remiasi veiksnių visuma. Tais atvejais, kai kintamoji dalis nėra grindžiama konkrečia formule ar objektyvių veiksnių visuma su aiškiai nurodytu svoriniu koeficientu, sutartyje nustatyta palūkanų norma neatitinka teisingumo reikalavimų.
- 13 Klausimas kyla tik dėl ribų, taikomų šalių valios pakeitimui laikantis abiejų pirmiau minėtų principų.

- 14 Be to, reikia įvertinti, ar yra leistina, kad vartotojas, vėliau teisėtai keičiant sutartį su verslininku, sutiktų su tariamai nesąžininga sąlyga, ir atsakyti į susijusį klausimą, ar toks individualus susitarimas reiškia, kad teismas neprivalo atleisti vartotoją nuo prievolės vykdyti sudarant pradinę sutartį priimtą tariamai nesąžiningą sąlygą, jeigu vartotojas sutiko su jos poveikiu po individualių derybų su verslininku, po kurių buvo sudaryta galiojanti ir veiksminga sutartis be nesąžiningų sąlygų.
- 15 Keisdamos sutartį tokiu būdu, šalys paprastai susitaria dėl dviejų elementų: dėl jau atsiradusios prievolės (kurią veikia tariamai nesąžininga sąlyga) dydžio ir dėl naujo iš paskolos kylančių prievolių nustatymo metodo (dėl kurio neteigiama, kad jame yra nesąžiningų sąlygų). Kyla klausimas, ar ir kaip vieno susitarimo (dėl įsiskolinimo dydžio nustatymo) negaliojimas veikia kito susitarimo (dėl naujo palūkanų apskaičiavimo metodo nustatymo) negaliojimą.
- 16 Sprendžiant palūkanų nustatymo būdo klausimą, kai kintamosios palūkanos iš pradžių suderėtos nesąžiningai, galimi keturi sprendimai.
- 17 Pirma, teismas gali pakeisti palūkanas fiksuotomis. Tačiau šis sprendimas prieštarauja aiškiai išreikštai vartotojo valiai. Vienintelė galimybė leisti vartotojui pasinaudoti palankesne palūkanų norma rinkoje yra, grąžinus paskolą iš anksto, gauti finansavimą iš kito verslininko. Šiame sprendime slypi grėsmė, kad profesionalus paskolos davėjas teiks pirmenybę nesąžiningoms sąlygoms dėl palūkanų keitimo, nes savo teisių neginantys vartotojai turėtų mokėti aukštesnes palūkanas, o vartotojai, teigiantys, kad sąlygos nesąžiningos, taip ir liktų privalantys mokėti bent jau pradinėje sutartyje numatytos normos palūkanas. Taip užtikrinamas verslininko pelnas.
- 18 Antra, būtų galima preziumuoti, kad tuo atveju, jeigu kintamųjų palūkanų normos keitimo metodą nustatančios sąlygos yra nesąžiningos, vartotojas privalo mokėti tik fiksuotąjį palūkanų komponentą. Šis variantas atitiktų šalių valią ir būtų artimiausias Sprendimuose *Banco Espanol de Crédito (C-618/10)* ir *Asbeek Brusse ir de Man Garabito (C-488/11)* nustatytam standartui: teismas nepakeičia šalių valios, o tik „išbraukia“ nesąžiningą dalį. Šis sprendimas yra priimtinas tiek, kiek juo yra baudžiamas neteisėtai besielgiantis paskolos davėjas. Tačiau jo neįmanoma įgyvendinti, kai fiksuotasis palūkanų komponentas, kaip antai nagrinėjamu atveju, yra neigiamas – -0,15 %.
- 19 Trečia, būtų galima preziumuoti, kad tuo atveju, kai kintamoji palūkanų norma nustatoma remiantis nesąžiningomis sąlygomis, vartotojas apskritai neprivalo mokėti jokių palūkanų. Šis sprendimas nesąžiningam verslininkui yra labiausiai atgrasantis. Kita vertus, sutartį dėl paskolos jis paverčia priemone gauti nemokamą finansavimą. Pasirinkus šį sprendimą, problemų kelia tai, kad kai tokias sąlygas negaliojančiomis pripažinęs teismas yra pernelyg liberalus, jis gali tam tikrus asmenis tiesiog „atleisti“ nuo jų įsipareigojimų.

- 20 Ketvirta, nesąžiningą susitarimą dėl kintamųjų palūkanų normos nustatymo nacionalinis teismas gali pakeisti koku nors palūkanų indeksu, pavyzdžiui, įstatyme numatytomis palūkanomis arba vidutinėmis palūkanomis, taikomomis rinkoje suteikiant tokio pat dydžio paskolą už tokį pat užstatą ir su tokiu pat gražinimo terminu. Pasirenkant tokį sprendimą, į šalių valią visiškai neatsižvelgiama, vietoj jos teismas primeta savo valią.
- 21 Dėl vėlesnio sutarties su vartotoju, kurioje yra nesąžiningų sąlygų, pakeitimo pasekmių prašymą priimti prejudicinį sprendimą teikiantis teismas taip pat mano, kad yra galimi keli sprendimai.
- 22 Pirma, galima priimti sprendimą, kad šalių sutartas nesąžiningos sąlygos pakeitimas sąžininga sąlyga su poveikiu į ateitį neturi įtakos sutarties nesąžiningos dalies negaliojimui. Išsprendus bylą tokiu būdu, vartotojo nesaistytų jo naudai pakeista sutartis, kiek dėl šio pakeitimo jo padėtis taptų nepalankesnė nei tuo atveju, jeigu nesąžininga sąlyga per visą sutarties galiojimo laikotarpį nebūtų turėjusi jam pasekmių. Šis sprendimas sustiprina baudžiamąją teisinio nesąžiningų sąlygų instituto funkciją. Tačiau tokios taisyklės įtvirtinimas neskatinėtų verslininkų laisva valia gerinti vartotojų padėtį ir sukurtų sąlygas atsirasti daugiau teisminių ginčų.
- 23 Antra, būtų galima nuspręsti, kad sutarties su nesąžiningomis sąlygomis pakeitimas, kuriuo vartotojas mainais į sutarties suderinimą su įstatymu sutiko priimti dalį sutarties pasekmių, visiškai panaikina vartotojui nepalankias pasekmes. Šis sprendimas atitiktų taisyklę, kad sąlygos, dėl kurių buvo derėtasi atskirai, niekada nėra nesąžiningos, bei valios autonomijos principą. Tačiau mažiau informuota šalis galėtų atsidurti tokioje padėtyje, kurioje ji negrįžtamai galėtų pakenkti savo interesams. Vis dėlto būtų galima preiumuoti, kad jeigu vartotojas aiškiai pareiškia žinantis, jog sutartyje yra nesąžininga sąlyga, toks sutarties ištaisymo būdas yra įmanomas.
- 24 Trečia, susitarimų dėl sutarties pakeitimo, kuriuo keičiamos nesąžiningos sąlygos, poveikis galėtų išlikti, tačiau tik iš dalies. Tokiu atveju nacionalinis teismas turėtų konstatuoti, kokias pasekmes sutartis be nesąžiningų sąlygų būtų sukėlus iki pakeitimo momento. Tačiau nuo teisėtos sutarties dėl pakeitimo sudarymo momento reikėtų vadovautis šalių valia, kurioje nėra trūkumų. Toks metodas yra subalansuotas ir saugo ir šalių valią, ir vartotojo interesus. Tačiau jis būtų neįgyvendinamas, jeigu reikėtų preiumuoti, kad tuo atveju, kai iš pradžių buvo sudaryta sutartis dėl paskolos su nesąžiningomis sąlygomis, reglamentuojančiomis kintamųjų palūkanų normos nustatymo būdą, vartotojas neprivalo mokėti jokių palūkanų.